

РЕЦЕНЗИЯ
на проф. дин Любомир Миков за научната и преподавателска дейност
на гл. асистент д-р Джени Маджаров от СУ “Кл. Охридски”
за присъждане на академичната длъжност Доцент

I. Хабилитационен труд

Добре известно е, че феноменологията на жеста се възпроизвежда в различна степен и по различни начини в културните традиции на всички етнически формации. Доказателство за това е и хабилитационният труд на Джени Маджаров, посветен на функцията и семантиката на обредния жест в унгарската култура.

Жестовата култура е по принцип сложна и интердисциплинарна тема. Досега обаче интересът към нея от страна на етнологията в България е пренебрежително скромен. Поради това смятам, че избраната от Д. Маджаров тема трябва да бъде приветствана не само като опит, но и като реален резултат с основополагащо значение в българската етнология.

Трудът на Д. Маджаров е написан с разбирането, че “жестовите са паметта на културата”. Цялото изследване е подчинено на това съждение, съдържащо се още в първото изречение на книгата (вж. и буквалното му повторение на с. 30). Според мен обаче посоченото съждение се нуждае от редакция, защото жестовите не са носители на *цялата* памет на културата.

Темата за жеста вече е разглеждана в българската хуманитаристика и това е отразено в изследването (с. 46–47). Новото и приносното в книгата на Д. Маджаров се състои: първо, в изследването на конкретен обреден жест; второ, в посочените измерения (характеристики) на обредната жестова система; трето, в тяхното проециране в унгарската култура.

Книгата съдържа предговор, седем глави, заключение, библиография и приложение с илюстративен материал. Обемът на книжното тяло възлиза на 22,5 издателски коли или на 360 страници.

Предговорът е озаглавен “Защо обредният жест?”. Това заглавие предполага текст, с който да се мотивира изборът на темата. В действителност обаче текстът на предговора пояснява предимно процесът на работа по темата.

Първата глава е посветена на системата от измерения на обредния жест. Въпреки че се съмнявам в правилната формулировка на тази глава, по същество тя поставя теоретичната основа на изследването и му придава съответната научна тежест. С тази глава изследването на Д. Маджаров се

налага като основополагащо и водещо по темата в българската хуманитаристика.

Първите три части от текста на същата глава са друго отклонение от темата на изследването. Разсъжденията на автора по проблемите на културата като сбор от съставни части, на ритуала, обреда и етикета, както и на динамиката на елементите на културата са досадни повторения, т.е. припомнят или възпроизвеждат добре известни научни постановки, които обаче са доста встрани от жестовата проблематика.

Същинското изследване на темата започва от четвъртата част на главата. Тази част е озаглавена “Натовареният със значение жест като елемент на културата”, което означава, че се предполага наличието и на ненатоварен със значение жест. Но, както справедливо отбелязва авторът, такъв жест не съществува (с. 32). Той е още по-категоричен и безспорно прав на с. 58, където е изтъкнато: “В обхвата на културата като знакова система *всеки жест* е носител на определена информация, т.е. *той има свое значение*” (подч. от мен Л. М.). Оттук следва, че жестът е винаги, макар и условно, натоварен със значение, което прави квалификацията “натоварен със значение жест” безсмислена.

В същата част авторът допуска възможността обредният жест да се разглежда в три основни категории – индекс, икона и символ, като се ползват техните определения, направени от Добрев и Добрева. Но според мен цитираните под линия примери за всяка от трите категории никак не са убедителни по отношение на тяхното категорично разграничаване (с. 31).

Поредната част от същата глава е посветена на класификацията на жестовете – един много важен и по принцип незаобиколим въпрос. Тук авторът посочва и собственото си разбиране за термините “обреден жест”, “обредно жестово поведение” и “език на жестовете”, което смятам за приемливо (с. 38–39).

Следват три части от главата, в които се прави стегнат и общо взето изчерпателен преглед на изучаване на жестовете в Америка, Западна Европа, Русия, Унгария и България. Изложението на тези части свидетелства за отличната осведоменост на автора по разработената от него тема.

В частта, наречена “Обхват, характер и възможности на изследването”, авторът най-напред пояснява защо разглежда пример за жест от унгарската, а не от българската култура, и след това заявява, че “обект на проучването е обредният жест – издигане нагоре на човешко тяло” (с. 52). Въпреки че изборът на примера не е добре мотивиран, той е отлично защитен и напълно оправдан от самото изложение на текста, съдържащо историята на един жест в унгарската култура. От това изложение става ясно, че в унгарската култура разглежданият жест е включен на две нива – на държавно или

институционално и на фолклорно, докато в българската култура той се среща само на фолклорно ниво.

Най-сериозен проблем в цялото изложение е формулировката на самият обект на проучване, т.е. на обредният жест издигане нагоре на човешко тяло. Тук има недомислие още на лексикално равнище, защото се използва изразът “издигане нагоре”, който е много досадна стилистична (лексикална) фигура, известна с названието плеоназъм, т.е. използване на изрази с еднозначни думи от типа „спускам надолу”, “черен мрак”, “плача и ридае”, “връщам се обратно” и др.

Освен това без да отричам правото на мнение на автора, аз се съмнявам, че обектът на проучване е обреден жест или може да бъде възприеман като обреден жест. Никъде в текста не е пояснено защо съответната обредна практика или обреден акт е наречен обреден жест, както и никъде не е изяснена разликата между двата артефакта. Според мен отношението обредна практика/обреден жест е релевантно на отношението знак/символ. Това означава, че всеки обреден жест е обредна практика, но не всяка обредна практика е обреден жест, както всеки символ е знак, но не всеки знак е символ. Оттук става ясно, че не всеки акт в обредната култура може да се възприема за обреден жест. Във връзка с това смятам, че разглеждането на обредния акт издигане на човешко тяло като обреден жест е неубедително.

На трето място заглавието на книгата не съответства на формулирания обект на изследване. Според заглавието на книгата, което е “Функция и семантика на обредния жест в унгарската култура”, обект на изследване би трябвало да са всички разновидности на обредния жест в унгарската култура, а не само на един от неговите видове.

Към края на първа глава е включена частта “Система от измерения на обредния жест като изследователски подход”. В тази част са разгледани предимно функциите на обредния жест – общо 16 на брой, които всъщност са теоретичната основа на описаните в следващите глави обредни практики в унгарската култура.

Втората глава на изследването представлява кратка история на Унгария и нейните съседи от X век до 1918 г. Тази глава е третото и най-голямо – дори драстично, отклонение от темата на изследването. По същество тя няма нищо общо с историята на описаните ритуали в следващите глави. Тук няма нито едно изречение, което да хвърля мост към спецификата на изследвания артефакт.

Във въведението на третата част се дават важни сведения за обредния акт издигане върху щит в древността и античността. Тук се изтъква, че тази практика вероятно има азиатски произход (с. 115), а нейното усвояване като

държавен ритуал в унгарската култура е в резултат на византийско влияние (с. 124). Смятам, че направените предположения са правдоподобни и логични.

В третата и четвъртата част авторът преминава към конкретния за изследването материал, свързан с ритуала по избора на княз, главен жупан и майски крал в Унгария чрез издигане върху щит, стол и мощи на светец за времето от IX до първата половина на XVIII век. Изложението в тези части е пространно, задълбочено и детайлно, което е доказателство за отличното познаване на материала.

В текста по избора на Арпад за княз не става ясно защо титлата за сакрален владетел на с. 122 е изписана “кюнде”, а на с. 124 – “кенде”.

В текста за обичая по избор на майски крал се подчертава отсъствието на практиката за издигане на обредния персонаж, което авторът основателно пояснява с пародийния характер на обичая (с. 127).

В пета глава се прави подробен, задълбочен и критичен преглед на проучванията на обичая “Петдесетница” в унгарската култура. Коментарите в тази глава преминават на аналитично равнище в следващите две глави, които са посветени на обредните персонажи “крал” и “кralица” от обичая “Петдесетница”. Поради това пета, шеста и седма глава са естествено продължение и логичен завършек както на историята на обичая, така и на самата тема на изследването.

Един много популярен и широко разпространен петдесетнишки обичай, изпълняван в Унгария през първата половина на XX век, не е включен в изследването и не е обяснено защо. Става дума за обичая, свързан с носенето на мъжка и/или женска антропоморфна фигура, известна с различни названия. Според Януш Манга по произход обичаят е словашки или чешки, но се възприема и от унгарското население най-напред в Нитра, а след това и в Северна Унгария¹. Антропоморфните фигури, с които той е изпълняван, са символични заместници на обредния персонаж “крал” или “кralица”. Обичайте с тях са своеобразно дублиране на обредния акт по издигане на човешкото тяло. Поради това изключването им от темата прави според мен изследването на Д. Маджаров до известна степен недовършено.

Накрая бих искал да отбележа, че повечето бележки, които направих, са редакционни, а не принципни. Посочих ги съвсем добронамерено във връзка със заявеното от автора желание да усъвършенства работата си в бъдещи изследвания по темата.

---

¹ **Manga, J.** A magyarországi “kiszehajtas” történeti retegei. – Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei, XXI, 1969, 113–142 (132). Вж. също: **Manga, J.** Historische Scheichten des “Kisze” – treibens in Ungarn. – Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae, T. 20, 1971, 1–43.

Основният ми извод от изтъкнатото дотук е, че Д. Маджаров доказва най-важната си задача в изследването си, т.е. мисията на обредния акт, който той нарича обреден жест, като транслатор на културна памет. Това е постигнато с прилагане на интердисциплинарен подход, при който историко-етнологичния материал е изведен на семиотично равнище. За разработване на подобно изследване се изисква специфична подготовка и съответната нагласа, каквито текстът доказва, че авторът ги притежава.

II. Изследователска и преподавателска дейност

Голяма част от текста на хабилитационния труд има предварителни публикации в различни периодични издания у нас и в чужбина, които са приложени в документацията по конкурса и са отлична атестация за самото изследване.

В документацията по конкурса е приложена подробна автобиография, от която става ясно, че кандидатът има впечатляващо активна преподавателска, изследователска, административна, организационна, издателска и музейно-експозиционна дейност, които в своето единство напълно съответстват на изискванията по конкурса за академичната длъжност “доцент”.

Заклучение: Отчитайки безспорните приноси в изследователската, преподавателската и други дейности на гл. асистент д-р Джени Маджаров препоръчвам на уважаемото жури по конкурса да му присъди академичната длъжност “доцент”.

21. 11. 2014 г.
София

Проф. дин Л. Миков

.....